

MÁSODIK
FEJEK

Farkas Szilárd

„Második
fejek”(Somogyi Zoltán
könyvéről)

Kezdhetnénk ugyanúgy, ahogy Radnóti Zsuzsa teszi a mű hátlapján: „Elsőkönyves fiatalember ígéretes regényét tartja kézben az olvasó”. Azonban már a könyvajánló írója is visszakozik, hiszen pontosan érzi, hogy sablonos, üres ez a mondat, ráadásul magáról a műről nagyon keveset árul el. Korántsem az írói hang keresése vagy az írás naiv-kamaszos öncélúsága a meghatározó, ahogy azt ilyen jellemzés után várnánk, hanem sokkal inkább valami örvényszerűség, ami az első oldalon kizökkenti az olvasót nyugalmi állapotból, majd tornádóként kapja föl és dobálja, újabb és újabb fordulókra kényszerítve.

Egy sodró lendületű műről van tehát szó, melyet helyenként lírai betétek, filozofikus elmélkedések, vagy éppen lassúbb, csendesebb részek tagolnak. Ez utóbbiaknak minden esetben funkciójuk van, mégpedig legtöbbször a feszültség növelése, az olvasó figyelmének elaltatása. Az első ilyen a kezdő sorokban a „vihár előtti csend” atmoszféráját teremti meg egy szokványos vonatutazás leírásával. Az éjszaka és a kerek monoton kattogásának kábító, andalító hatása ránk is áterjed. Ismerős a vasúti kocsik kongó üressége, a sötétben tovatűnő fények suhanó összevisszasága. Az ébredés azonban, akár egy kafei pofon. Bár az átváltozás nem olyan mértékű, de legalább annyira rémítő. A főhős „potyautas” lesz saját testén, amit egy idegen fej foglalt el. Ettől kezdve aztán semmi biztos fogózat nem kapunk.

Tulajdonképpen még zavaró is lehetne ez a rémálmok világában való vergődés, ha lenne időnk ilyesmivel foglalkozni, de a mű sokkal impulzívabb annál.

A második rész második fele talán az első rész ellenpontjaként egy ideális világot jelenít meg, visszarepít a gyerekkorba. Jakab, mint helyettesítő pap mesél egy haldokló lánynak saját gyermekkoráról, majdnem bekövetkezett haláláról. Ebben a részben a testrabló veszi át az elbeszélői szót, a második fej csupán közbevetésekkel kíséri az elhangzottakat. A feszültség itt is mindvégig megmarad a felszín alatt, hiszen nem tudhatjuk, hogy Jakab hazudik – ahogy azt később be is vallja – vagy most történetesen igazat mond. Hazugságának célja természetesen a manipuláció, aminek kulcsszerepe van a műben. Az olvasás során nem árt minden pillanatban fejben tartani, hogy ki beszél, kinek és vajon milyen céllal. Ez nem mindig egyszerű feladat. Az epizód befejezése azonnal visszaránt bennünket a regény világába, amikor Jakab, ahelyett, hogy teljesítené a haldokló lány utolsó kívánságát, és elvonná ártatlanságát, egész egyszerűen meggyilkolja őt.

A mű energiája aztán paradox módon éppen a harmadik, a „kalandregény” részben látszik elapadni. Ennek oka, hogy egy újabb csendes rész következik. Itt aztán az abszurd irodalom kedvelői csemegézhetnek. A műnek

kezdettől van valamiféle karkai, becketti atmoszférája, különösen, amikor a bányaváros sötét, embertelen utcáin járunk. A harmadik rész utazásai során ez még jobban felerősödik. A keresés hiábavalóságát, öncélúvá válását az elbeszélő többször hangsúlyozza, ennek felismerése taszítja Jakabot a kettős öngyilkosságba. Tulajdonképpen a mű cselekményének hátterében a „feladat” áll, aminek elvégzéséhez Jakab kölcsönvette az főhős testét. Erről azonban semmi konkrétum nem derül ki, pedig ez a feltétele a szabadulásnak. Mintha csak Josef K. szenvedéseit látnánk, úgy tévelyeg hősünk ebben az ellenséges, süket világban. A remény állandóan feléled, hiszen újra és újra úgy tűnik, a feladatot hajtják végre, Jakab azonban vagy maga sem tudja, vagy csak nem akarja elárulni áldozatának, hogy pontosan miben is állna ez. Így aztán nem marad más, mint pótlékok, amik – látszólag – tartalmassá teszik az életet, értelmet adnak a szenvedésnek. A nő lesz ez a cél, tehát e téren nincs nagy meglepetés, mégis megkapó az, ahogyan az író képes variálni a szerelem-toposzt.

A harmadik rész középpontjában tehát az elvesztett (elszökött) szerelmes, Anna megtalálása áll. A kalandregények hagyományába kapcsolódunk, ugyanakkor az író kritizálja, ki is gúnyolja ezt a műfajt. Hőseink bejárják a világ legkülönfélébb tájait: Delphoi romjait, a Tiltott Várost, Szamarkandot, a Góbi-sivatagot. Néhány hónap telik el talán, mégis „...megfordultunk mindenhol, ahová csak ember eljuthat, sőt még a végső határokon is túl, mindenütt fejek vettek körül, sokmilliárdnyi arcba bele kellett nézmem”. Az izgalmas kalandok helyett a felvillanó történetfoszlányok, a szenvedés és megpróbáltatások képei dominálnak. Ezek nem élményszerűek, az elbeszélés hangneme is érzékelteti a fásultságot, a hiábavaló keresés erőltettségét.

Ahogyan Csongor, úgy hőseink is a kiindulópontban bukkannak a keresett nő nyomára. Ez csak hatványozza hosszas vándorlásuk feleslegességét, abszurditását. Anna valószínűleg mindvégig a kiindulópontban, a bányászvárosban volt. Amikor végre rábukkannak, már késő. Csupán a nő brutális megerőszakolásának lehetnek szemtanúi.

Sokféle szín kerül a palettára, ahogyan az író Annát, a mű központi nőalakját festi. Néhol a közönségesség és a perverzió határán mozgunk, egy kis kukkolással összekapcsoló orális játék pillanataira, hiszen a „második fej” kénytelen harmadikként végignézni, ahogy Anna az ő testét, ugyanakkor valójában Jakabot részesíti földi örömeiben. Nem sokkal később már Juhász Gyula-i magasságokban járunk, az Anna örök sorait juttatják eszünkbe a következő szavak: „Mindennek más hangja van, és ami semmihez sem hasonlít, az Anna hangja, vagy Anna kelti valahogy, például, ha rálép egy gallyra, vagy száraz levélre, vagy a haja végighárfázik egy fa kérges törzsén.”. Azonos a „vershelyzet”, a szeretett, istenített nő elvesztése, hiányának sötétjéből az emlékek

gyertyafényébe menekülés-vigaszja jelenik meg itt. Érdekes megfigyelni, ahogyan a regényben az összes felbukkanó nőnek köze van Annához, mindegyik belőle villant fel egy kis részt. A szerelem erejének bizonyítéka ez? Ahogy az is, hogy minden nőben Anna vonásait véli felismerni a főhős, külsejüket ugyanazokkal a szavakkal írja le: „...láttam, hogy a bőre milyen vékony, fehér, és hibátlanul, kráterek nélkül sima, ugyanakkor az orcája szeplős, de a pöttyei nagyon aprók és halványak. Szőkésbarna hajú, fekete szemű, szép, de férfiasan széles állkapcsú”. Az is lehetségesnek tűnik, hogy az egységesítő látásmód csak újabb bizonyíték arra, hogy egy örült szemén keresztül látjuk az eseményeket. Ez magyarázatul szolgálna a történet irreális, fantasztikus elemeire is.

Örült a főhős, ez lenne a kézenfekvő megoldás. Ő maga is többször utal erre az eshetőségre: „Tudathasadásom van, gondoltam, és az énem két része nem ismeri a másik tudását. (...) Egyformán valószínűnek tűnt, hogy hallucinálok az erdőben haldokolva, álmodom a vonaton hazafelé utazva, és vonaton vagyok a szakállal a lehető legvalóságosabb valóságban.”. Később pedig ezt olvassuk: „Annát kutattam, Anna volt a cél, a kincs, tehát talán Anna vagyok, aki szerelme tragikus halála után megbomlott aggyal fogságába esett tulajdon koponyájának? A velem történő események abszurditása miatt az örület a legkézenfekvőbb magyarázat a helyzetemre.”. Ugyanakkor az író mindvégig ügyesen lebegteti ezt a problémát, és az olvasóra bízta a döntést. Fantasztikum és reális határán mozgunk. Ha akarjuk, abban hiszünk, hogy varázslatos erővel bíró emberek rabolhatják el a fejünket és tehetnek saját testünk rabjaivá, vagy megnyugodhatunk abban a tudatban, hogy rémálomban vagyunk, esetleg egy skizofrén agyában tévedtünk el végzetesen.

Az összezsugorodott fej szerepeltetése sokféle kulturális klišé felidézhet bennünk, melyek közül többre az író szándékosan rá is játszik. A főhős, akinek a nézőpontjából követhetjük az eseményeket, második fejként ébred saját testének a vállán. Eredeti helyét egy idegen foglalta el, és ezzel együtt átvette az irányítást is, ő legfeljebb rossz szellemként sugdoshat a testbitorló Jakab fülébe, vagy a rajzfilmek ördög-figurájaként csücsül a „saját vállán”. Valami félresikerült fausti alkut is eszünkbe juttat ez a helyzet, természetesen a megnyugtató lezárás nélkül. Ezt támasztja alá a mű befejezése is, amikor a főszereplő választásra kényszerül: vagy tápoldatos tartályba tett fejként él az idők végezetéig, vagy átveszi Jakab szerepét, és ő válik valaki más testének elrablójává.

A mű egyik központi problémája a második fej és testabló viszonya. Hol segítik, hol gátolják egymást. Közös a céljuk, de szinte mindig különböző a motivációjuk. Jakab és áldozata ellenfélként, barátként, úrként és szolgaként élük sziámi életüket. Az is gyakran változik, hogy éppen melyikük a domináns. Eleinte nyilván Jakab van főlényben,

hiszen a főszereplő nem tud semmit, és a kezdeti sokk után is több időnek kell eltelnie, amíg világosan képes felmérni saját helyzetét. Először még nagy erejű mágusnak vagy gonosz démonnak hihetjük a testablót, és annak hiszi a főszereplő is. Jakob fölényének másik oka, hogy a második fej mindenki számára láthatatlan, hangját csak hordozója hallja. A kommunikáció közöttük mindvégig erősen korlátozott, nem mintha a fej nem próbálna, de Jakob többnyire figyelmen kívül hagyja, amit mond. A második fej elvesztett minden irányítást, valójában teljesen függetlenül működik, „él” a testétől, az csak szállítóeszköz számára. A történések, viszontagságok során és hatására azonban lassan megtanulja, hogyan manipulálja testének eltulajdonítóját. Olyannyira, hogy szinte teljes egészében visszaszerzi az irányítást: „Élveztem, ahogy a várakozás pusztítóan feszült nyugalomban Jakob személyisége és akarata egyre csak gyalulódott, míg én már nem csak a közös testünk minden izmát és inát tudtam ismét, és tökéletesebben, mint valaha mozgatni, hanem Jakob fejét, és fejének minden izmát is. Kimondta a szájá, amit én közölni akartam (...) Elszigetelt fej helyett igazi embernek érezhettem magam”. A mű második felében már a közös cél, Anna megtalálása kovácsolja egyé őket. Szinte úgy tűnik, az egy testhez újra egy lélek tartozik. Mindezt az illúziót egy pillanat alatt cáfolja Jakob öngyilkossági kísérlete, újabb váratlan fordulóra kényszerítve az olvasó figyelmét.

A mű világának lényegi eleme a manipuláció, sokféle emberi játszma elevenedik meg a szemünk előtt. Talán a legérdekesebb Anna és Jakob csábítás-játszmája. A

második fej végig reflektál a szerelmi hadműveletekre, hol ironikusan, hol pedig komoly tanácsokat osztogatva. Kétségtelen, hogy a mű egyik erőssége éppen ez. Képletesen szólva azt is mondhatjuk, hogy az író nem bírta ki, hogy ne dugja be a fejét a történetbe. Ezáltal óriási játékeret nyert a hagyományos elbeszélői pozíciókhoz képest, mivel nem csak párbeszédbe elegendhet hősével, de ellentétes véleményeket képviselhet, ütköztethet, ugyanakkor folyamatosan reflektálhat saját helyzetére, minden cselekménymozzanatot azonnal több szűrőn keresztül, több szempontból látunk.

Talán a műfajról érdemes még pár szóban szólni. Ez ugyanolyan talányos, mint az egész mű. Az író az ELbeszélés alcímmel igyekszik összezavarni bennünket, azonban az egyes részek furcsa kapcsolata ellenére sem indokolt novellafüzérről beszélni. Ha már regény, akkor megint csak nehéz eldönteni, hogy a kalandregény utazás motívuma, a detektívtörténet titokról lassan fellebbenő fátyla vagy a rémregények borzalma a dominánsabb. A mű keretes szerkezetűnek tekinthető, hiszen a vonatút és az elalvás motívuma az utolsó oldalon újra megjelenik. A zárás szabadversszerű, elfogyó sorai az elalvás szövegszerű leképezését adják.

Összegezve tehát egy modern, energikus regényt kapunk, amelyben ügyesen csepegtetett némi mondanivalót az író az izgalmak, fordulatok sokaságába. Meggyőződésem, hogy Somogyi Zoltán jó úton jár, kíváncsian várjuk következő művét.

(Magánkiadás az Underground Kiadó támogatásával, 2011.)